

Uit het leven van Koning Gorilla

S.E.W. Roorda van Eysinga

Boudewijn Sirks

bron

S.E.W. Roorda van Eysinga, *Het leven van Koning Gorilla*. (ed.) Boudewijn Sirks. Z.n., ['Bombay'] 1987.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/roor007uith01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

[pagina ongenummerd (p. II)]

Gebruikte afkortingen:

FB: *Fijne Beschuit*

HD: *Heldendaden van een Doorrooker*

KG: *Uit het leven van Koning Gorilla*

RvA: *Recht voor Allen*

Voorwoord

Van een der meest befaamde schotschriften uit de negentiende eeuw, *Uit het leven van Koning Gorilla* (KG), is nog nooit een betrouwbare teksteditie verschenen. Deze uitgave moet in dit manco voorzien. De betrouwbaarheid en stijl van dit geschrift daargelaten, het was toentertijd zeer bekend en indirect de aanleiding voor de veroordeling van Alexander Cohen. Voor het wetenschappelijk onderzoek van de geschiedenis van de negentiende eeuw, en met name van de opkomende sociale beweging, is het om deze redenen noodzakelijk over een betrouwbare uitgave te beschikken.

Het bleek daarbij nodig ook twee eerdere publicaties, *Fijne Beschuit II* en *IV* (FB II, IV), en *Heldendaden van een Doorrooker* (HD), uit te geven. Verder komt de vraag naar het auteurschap van KG aan de orde. KG is niet zoals men veelal meent door één auteur met voorbedachte rade geconcipteerd maar is vrijwel zeker een gelegenheidsstuk, een collage van de twee genoemde publicaties uit *Recht voor Allen* aangevuld met anecdotes en een zogenaamde betrouwbare versie van de dood van de vader van koning Gorilla.

Daar deze publicatie slechts tot doel heeft een tekstuitgave te verschaffen voor wetenschappelijk onderzoek zijn in de noten tekstvarianten aangegeven en alleen op enkele plaatsen suggesties voor doorzichtige afkortingen in de tekst gedaan. Van de vraag in hoeverre FB, HD en KG betrouwbaar zijn wil de tekstbezorger zich verre houden. Hun literaire waarde is overigens nihil, en de verhaalde anecdotes zijn weinig verheffend maar niet bijzonder als men de zeden van die tijd in aanmerking neemt.

Inleiding

De voorgeschiedenis van het schotschrift

In het najaar van 1886 verscheen in *Recht voor Allen*, in vier afleveringen, het artikel *Fijne Beschuit* van S.E.W. Roorda van Eysinga. In de afleveringen II van 20 oktober en IV van 17 november beschreef hij onder andere de persoon van Willem III, met vermelding van een aantal anecdotes. De meesten waren in Zwitserland voorgevallen, waar Willem III vaak de zomer doorbracht. Roorda zelf woonde sedert 1872 aan het Meer van Genève en had het een en ander gehoord. Op 23 oktober werd in *Recht voor Allen* een reactie op *Fijne Beschuit* afl. II gepubliceerd: *Heldendaden van een Doorrooker*. De anonieme auteur voegde een aantal anecdotes aan Roorda's verhaal toe, die zich veelal afspeelden in het leger of aan het hof. Op deze twee publicaties werd later *Uit het leven van Koning Gorilla* gebaseerd.

Uit berichten in *Recht voor Allen* blijkt dat het plan voor KG in januari 1887 moet zijn ontstaan. De gedachte was om bij de zeventigste verjaardag van koning Willem III (19 februari 1887) een levensbeschrijving van deze vorst in omloop te laten zijn die tegengif kon bieden aan de officiële huldeblijken. Vermoedelijk heeft de verwerping van het beroep in cassatie, door F. Domela Nieuwenhuis ingesteld tegen zijn veroordeling tot één jaar gevangenisstraf, hiertoe bijgedragen. Groot was de verontwaardiging bij de socialisten over deze veroordeling. De samensteller of samenstellers, die men waarschijnlijk in de kring van of rond de redactie van *Recht voor Allen* moet zoeken (zie hierna), hebben in grote haast gewerkt: een maand later, net na 's konings verjaardag, was KG verkrijgbaar.

In RvA no. 7 (22 januari 1887) verscheen de aankondiging van de voorzieningen in de redactie, getroffen wegens de afwijzing (op 10 januari 1887) door de Hoge Raad van het beroep in cassatie ingesteld door F. Domela Nieuwenhuis. C. Croll zou de redactionele zaken behartigen.

In hetzelfde RvA no. 7 de mededeling van redactiewege:

‘**Gorilla**. De levensbeschrijving van koning Gorilla, eerbiedig opgedragen aan onzen geëerbiedigden koning, bij gele-

genheid van hoogstdezelfs zeventigsten verjaardag, moet bij tienduizenden onder het volk worden verspreid.

Wij openen de gelegenheid tot medewerking door de opening van een rubriek: kosteloze verspreiding van de levensbeschrijving van Koning Gorilla.'

Dit betekende dat de lezers van *Recht voor Allen* geld konden storten bij het blad voor dit doel. In totaal werd er verantwoord (nos 8, 9, 11, 12, 14, 15, 18) fl 74, 80½; goed voor 2493 exemplaren à 3 cent.

In RvA no. 12 (9 februari 1887) stond de advertentie:

'Gorilla! Gorilla! Gorilla!/ Het Leven/ van/ **KONING GORILLA!**/ GAAT TER PERSE/ **Het leven van Koning Gorilla!**/ bevat niet alleen een uittreksel uit "**Fijne be/schuiten**", maar is bewerkt uit tal van gegevens/ verstrekt, door personen die aan 't Hof van Gorilla/ hebben verkeerd. De met zorg bewerkte uitgave bevat mede het/ sierlijk uitgevoerde portret van Koning Gorilla.'

Deze advertentie ook in RvA no. 13 (12 februari 1887).

In RvA no. 14 (16 februari 1887) verscheen de advertentie:

'**GORILLA!** LIGT TER PERSE,/ en bevat **in 24 bladzijden druks**, de/ **levensbeschrijving**/ VAN/ Koning Gorilla!/ **met welgelijkend portret!!!**/ Doet Uwe bestellingen. - De prijs is slechts:/ **3 Cents.**'

Deze advertentie ook in RvA no. 15 (19 februari 1887).

In RvA no. 16 (23 februari 1887) stond de advertentie:

'**ALOM VERKRIJGBAAR:/ GORILLA!** Dit werkje bevat **in 24 bladzijden druks**, de/ **levensbeschrijving**/ VAN/ Koning Gorilla!/ **met welgelijkend portret!!!**/ Doet Uwe bestellingen. - De prijs is slechts:/ **3 Cents.**'

Deze advertentie ook in RvA no. 17 (26 februari 1887), no. 18 (2 maart 1887), no. 19 (5 maart 1887), en no. 21 (12 maart 1887).

In RvA no. 24 (23 maart 1887) verscheen de advertentie:

'Nog slechts enkele exemplaren verkrijgbaar van/ Het Leven/ VAN/ **KONING GORILLA!**/ Prijs slechts 3 Cents.'

Deze advertentie ook in RvA no. 25 (25 maart 1887).

Daarna zijn er geen advertenties meer verschenen inzake dit pamflet.¹

1 In RvA no. 35 (4 mei 1887) de advertentie: 'Verkrijgbaar aan alle bekende adressen:/ GEBED!/ OPGEDRAGEN AAN/ **KONING GORILLA!**/ Prijs: per 1 Ex.... f 0.01./ ,, ,, 100 ,, ... f 0.80./ ,, ,, 500 ,, ... f 3.50./ ,, ,, 1000 ,, ... f 6.-/ ,, ,, 2000 ,, ... f 11.-.' Dit pamflet is verder onbekend.

Het schotschrift en zijn auteur

Uit bovenstaande volgt ten eerste dat het oorspronkelijke pamflet KG tussen 19 en 23 februari 1887 is gepubliceerd, 24 bladzijden telde en voorzien was van een ‘portret’, en ten tweede dat het een haastwerk was van een of meer anonieme samenstellers.

Van KG zijn verscheidene drukken bekend. Onderling vertonen ze enige tekstvariatie. Van drie hiervan, aangeduid als A, B en C, is de datum van verschijnen niet bekend, en deze zouden in aanmerking kunnen komen als het origineel. De bovenvermelde nadere omschrijving bestempelt echter A tot origineel, en B en C tot latere drukken waarvan verder niet vaststaat wanneer ze gepubliceerd zijn. Het is aannemelijk dat ze dateren van vóór de herziene druk van 1897. Immers, zonder deze varianten zou een herziene druk niet nodig zijn geweest.

Als auteur van KG werd vroeger Roorda gezien. Dit geschiedde al kort na de publicatie, door de zogenaamde burgerlijke pers. Roorda heeft dit daarentegen onmiddellijk en fel bestreden:

‘Alvorens mijn gewone bijdrage voort te zetten wensch ik af te rekenen met de laffe *Arnhemsche Courant*, die, te oordelen naar het *Overzicht der pers van de & ag* in de valsche “*Oprechte*”, mij beschuldigt van “opruierende” geschriften. Zij spreekt van een onlangs verspreid “pamflet” en bedoelt zeker: *Uit het leven van Koning Gorilla*. Daarin komt niets anders van mijn hand voor, dan wat ik, *met mijn naam* onderteekend, schreef in *Recht voor Allen* en wat ik, zou ik tot verantwoording worden geroepen, zoude bewijzen met een wolk van getuigen. Maar men wacht zich wel naar die bewijzen te vragen, die te Clarens en Montreux ieder en daarbuiten menig Zwitser zoude kunnen leveren. Men vindt het beter te spreken van een “schandelijk schotschrift” (Zie het *Handelsblad*) en van opruiing, of het misleide volk om te koopen voor het plunderen en neersabelen van de Socialisten.’²

2 Brieven zonder oorspronkelijkheid VIII, Groninger Weekblad no. 28 (9 april 1887), d.d. 14 maart 1887.

Men lette op de nadrukkelijke formulering. Roorda aanvaardde in deze reactie opnieuw de verantwoordelijkheid voor wat hij eerder in FB II en IV over Gorilla had geschreven - maar niet voor KG zelf of wat er in KG aan werk van andere auteurs was. Deze restrictie duidt erop dat anderen onder meer Roorda's werk gebruikten bij de samenstelling van KG. Wat bij hem kennelijk zwaar woog was dat de beweringen over gebeurtenissen die *hij* in FB had gedaan, feitelijk juist waren. Dit kon de overheid van een eventuele strafvervolgning afschrikken. Roorda's scrupules lijken eerder ingegeven door de omstandigheden van het geval. Zoals ook in FB, deinst hij inzake inhoudelijke kwalificaties niet snel voor iets terug. Zo betitelde hij koningin Emma als een 'verachtelijke hoer.' Een lezer van het Groninger Weekblad vond dit (niet onvoorstelbaar) te ver gaan: Roorda herhaalde het alleen maar nog eens, voegde eraan toe een citaat dat ze de zweep verdiende, en nam niets terug.³ Een ander argument om Roorda niet als de auteur te zien, is de vermelding van de uitgever/drukker op de omslag. Deze vermelding, bedoeld door de uitgever/drukker om zich te vrijwaren voor strafvervolgning, had geen zin indien de dader van het drukpersdelict strafrechtelijk niet vervolgbaar was, bv. omdat deze gevestigd was buiten het Rijk in Europa (d.w.z. buiten Nederland). Roorda woonde in Zwitserland.

Verder heeft H. Boontjes er op gewezen dat de stijl van KG te rommelig is om van Roorda afkomstig te kunnen zijn. Hij vermoedt dat eerder een aantal mensen het in elkaar heeft geflanst⁴. Bij vergelijking valt inderdaad op dat KG op een aantal plaatsen (zo mogelijk) veel sterker of grover van toon is dan FB en HD.

Met deze argumenten tegen Roorda, en gelet op het tempo en de inhoud der advertenties in *Recht voor Allen*, ligt het voor de hand, de auteur (of auteurs) van KG te zoeken in de kring van of rond de redactie van *Recht voor Allen*. Deze auteur (of auteurs) heeft, op basis van

3 Brieven zonder oorspronkelijkheid VIII: 'De heer N. was "ontstemd", omdat ik een jonge vorstin, die zich, louter om de miljoenen, in den echt begaf met een afgeleefden, verzopen en verzwijnden vorst, een "verachtelijke hoer" noemde. Een mijner vrienden zeide van de bedoelde vrouw: "Elle devrait être fouettée" (zij moest met de zweep worden afgeranseld). Ik trek niets terug.'

4 H. Boontjes, *In naam des Konings: 'weg met de Koning!'*, in *Gandalf* 17 [1967].

FB II en IV en HD, een leven samengesteld, en dit aangevuld met nog wat anecdotes en een beschrijving van de dood van de vader van Koning Gorilla. Veel van wat in KG staat was reeds in grotere kring bekend. Waarschijnlijk zou het iemand anders niet veel moeite hebben gekost ook een dergelijk werk samen te stellen.

In de negentiende eeuw was het verre van ongewoon om fel te hekelen en te polemiseren. In dit kader moet men FB, HD en KG plaatsen. Het effect van KG lag waarschijnlijk niet zozeer in de ‘onthullingen’ en de gefingeerde doodslag door Gorilla van zijn vader (eerder een literaire pastiche)⁵ maar in het feit van de publicatie zelf en de aanval op de gevestigde autoriteiten.

De ontvangst van het schotschrift

KG was een populair pamflet, dat meermalen is herdrukt. Genoemd zijn reeds de edities B en C. Latere drukken zijn D en E uit respectievelijk 1897 en 1907. In de twintigste eeuw zijn daarop gevolgd F, G en H.

Waarom is er geen strafvervolging ingesteld tegen de vermoedelijke auteurs of tegen de uitgever Liebers? Anders gezegd: was het formeel mogelijk om voor resp. FB, HD en KG te vervolgen; zo ja, waarom gebeurde dat dan niet?

Wat betreft FB, Roorda woonde in Zwitserland en kon niet vervolgd worden. De strafrechtelijk verantwoordelijke was hier de redactie van *Recht voor Allen*, d.w.z. Domela Nieuwenhuis. Behalve voor FB had deze ook voor HD vervolgd kunnen worden indien de auteur hiervan zich niet alsnog zou hebben gemeld. Nu was Domela Nieuwenhuis al in een procedure wegens majesteitsschennis verwickeld, dat vanwege de zwaarte der aanklacht veel opschudding veroorzaakte. Waarschijnlijk achtten de autoriteiten een tweede proces tegen hem wegens hetzelfde niet opportuun. Bovendien zou het een ondankbaar en gevaarlijk proces zijn geweest. Roorda beroemde zich erop getuigen te kunnen aandragen, en van bijvoorbeeld het incident in Montreux (KG 60) wist de regering dat het waar was. Hetzelfde geldt ten aanzien van HD. Een proces zou dergelijke beschrijvingen bekendheid geven buiten

5 De passage lijkt ontleend aan het genre van ‘It was a dark and stormy night...’

de kring der lezers van RvA. Bovendien zou in een procedure de waarheid ervan onderzocht moeten worden, wat tot bevestiging van anecdotes zou kunnen leiden.

Bij KG ligt de zaak ingewikkelder. De auteur(s) was (waren) anoniem, maar de uitgever Liebers had vervolgd kunnen worden. Qua inhoud bood het schotschrift meer mogelijkheden. Buiten de herhaalde gestelde feitelijkheden van FB en HD bevat dit stuk in ieder geval een lasterlijke beschrijving van de doodslag op zijn vader, gepleegd door Gorilla. Waarschijnlijk heeft ook hier de overweging, dat een proces dat wat bewezen kon worden een ongewenste ‘echtheidsverklaring’ zou hebben gegeven, en dat het ongewenste publiciteit zou geven, de doorslag gegeven om niet tot vervolging over te gaan.

Fijne Beschuit II en IV

Auteur en publicatie

De auteur van deze stukken was S.E.W. Roorda van Eysinga, die toentertijd te Clarens (in Zwitserland, aan het Meer van Genève) woonde. Roorda was een bekende sociaal-democraat, die leefde van de pen.⁶

Fijne Beschuit is verschenen in 4 afleveringen.⁷ Het stuk is herdrukt in *Verzamelde Stukken*, 's-Gravenhage 1889, 4e aflevering, p. 3-22. Roorda gaat hierin in op de ‘fijne manieren’ van de bezittende klasse. Het stuk is een reactie op een artikel van Mr F. Baron van Hogendorp waarin deze ‘als man van de wereld’ de verkiezing van Heldt als lid van de Tweede Kamer betreurde, aangezien Heldt van eenvoudige komaf was. Roorda wijdt in zijn artikel ook enkele passages aan Willem III, namelijk in de tweede en vierde aflevering (FB II en IV).⁸

Tekstuitgave

De volgende tekst is naar de originelen in *Recht voor Allen*. Ten behoeve van de concordantie is de tekst onderverdeeld met nummers. De paginering in de *Verzamelde Stukken* is metⁿ aangegeven. Zie voor de verklaring van afkortingen enz. de tekst van KG.

6 Zie over hem: NNBW VI, 1205; *Sicco Roorda van Eysinga. Zijn eigen vijand*, door Hans Vervoort m.m.v. Maja Indorf. Amsterdam 1979.

7 RvA no. 81, 9 okt. 1886, gedateerd: Clarens, 3 okt. 1886; no. 84, 20 okt. 1886, gedateerd: Clarens, 11 okt. 1886; no. 88, 3 november 1886, gedateerd: Clarens, 26 okt. 1886; no. 92, 17 november 1886, gedateerd: Clarens 10 november 1886.

8 FB 1-36 in FB deel II (RvA 20 okt. 1886), FB 37-40 in FB deel IV (RvA 17 november 1886).

Fijne Beschuit

(...)

(1)^o Onze eeuw heeft een vorst gekend dien ik u schetsen zal. Uit de hulde hem gebracht kunt gij de fierheid van de groote wereld kennen.

(2) Volgens een zeker koopman was hij de grootste ploert van zijn rijk. (3) Een der ‘vertegenwoordigers’ van zijn volk noemde hem een gorilla. (4) Hij vloekte als een huurkoetsier, zelfs in het openbaar tegen generaals, die voor hunnen troep stonden. (5) Hij beleedigde op de grofste wijze oude admiraals, die zijn vader eervol en trouw gediend hadden. (6) Hij hield een zijner gezanten aan een officieel diner voor den gek, alsof het een clown uit een spel was. De gezant vroeg zijn ontslag. De raadgevers van den vorst brachten dezen zijn ongelijk onder het oog. ‘Goed! ik zal hem voldoening geven enhem daartoe noodigen aan een tweede diner.’ Bij dit tweede diner maakte hij het nog bonter dan bij het eerste.

(7) Op zekeren dag ging hij, begeleid van zijne adjudanten, naar zijne gemalin, die hem wachtte, omringd van hare hofdames. Deze vorstin was, volgens Von Humboldt, die veel aan de hoven verkeerd had, eene der meest gedistingeerde van Europa. Nauwlijks was de vorst binnen of hij voegde haar toe: ‘kanalje’ en ging weer heen.

(8) Ofschoon hij vorst, echtgenoot en vader was, bezocht hij op zekeren avond een bordeel zijner hofstad. Zijne vrouw, daarvan verwittigd, zond hem daar, voor zijn straf, een galarijtuig, bespannen met zes paarden.

(9) Hij had dezelfde maîtres als zijn zoon. Deze vond eens bij haar een sigarenkoker, dien zijne moeder zijn vader had geschonken, en bracht het aandenken weder naar huis.

(10) Aan een andere maîtres schonk onze held een zeldzaam snoer paarlen, dat aan zijne moeder behoord had. Men kon de bijzit daarmede getooid zien in den schouwburg.

(11) Tegen hoogleeraren eener inrichting, waarvan hij beschermheer was en met wie hij eens een verschil van meening had, trok hij zijn degen.

(12) Een zijner kamerheeren gaf hij een schop, omdat deze gerookt had.

(13) Een zijner adjudanten of ordonnans-officieren moest¹⁰ op zekeren dag naar Parijs en werd door de vorstin verzocht zich te belasten met het overbrengen van een kostbaar pakje. De vorst, die zijne echtgenoot naar zich zelve beoordeelde, dacht aan overspel en noodigde den officier uit tot een wandelrit. Nauwelijks was hij buiten de residentie, of hij voegde hem toe, in kazernetaal, te gemeen om hier woordelijk te worden teruggegeven:

- 'Jij slaapt met mijn vrouw.'

De officier nam natuurlijk zijn ontslag.

(14) Hij was meestal dronken, zelfs bij intochten, als hij verwelkomd werd door burgemeesters met toespraken, die hij onbeantwoord moest laten wegens tijdelijke verstandsbeneveling.

(15) Aanvankelijk had hij ministers, die ten minste iets beduidden, maar wegens minnen ernst stak hij den draak met hen onder zijne hofrekels. (16) Ten laatste had hij dan ook geen andere raadgevers dan beginselloozen.

(17) Een zijner eerste ministers wilde hij zelfs te lijf, zoodat deze zich in staat van tegenweer moest stellen.

(18) De meeste vorsten van Europa vermeden op hunne reizen een ontmoeting met onzen gorilla. En men weet toch genoeg dat deze heeren al zeer weinig recht hebben den neus op te trekken over anderen.

(19) Onze ploert mishandelde zelfs zijne echtgenoot. (20) Op zekeren dag stooft hij driftig, na zulk een tooneel à la Sganarelle, uit haar kamer en zag den gouverneur van zijn zoon in den corridor op en neer wandelen. Hem zonder grond verdenkende van beluistering, wierp hij hem op den grond en trapte hem de borst in.

(21) Zijn eenige zorg bestond in het ontwerpen van schouderwieren voor het leger. (22) Hij wilde zelfs een gedeelte van zijn grondgebied verkoopen aan een andere mogendheid, maar werd daarin verhinderd door een derde.

(23) In het buitenland was hij nog teugelloozer. (24) Te L. waggelde hij dronken over straat en liep gevaar door de glasruit van een bazaar te rollen (25) Te V. deed hij op klaarlichten dag de vuilste sletten in het logement komen waar hij zijn intrek had genomen. (26) De villa A.¹¹ bevolkte hij met vele meiden. (27) Te C. in het hotel R. vertoonde hij zich naakt als een zwijn in den tuin, terwijl dames voorbij

kwamen. Een Yankee, die met zijn vrouw en dochters in dezelfde plaats gelogeed was, dreigde hem voor zijn raap te blazen, zoo hij zich niet behoorlijk kleeedde en klaagde hem aan bij de politie wegens ‘aanslag tegen de zeden.’ Hij werd gedagvaard, maar antwoordde dat hij ‘onschendbaar’ was en heesch toen boven zijn logement de vlag van zijn land, die met roem gewapperd had op alle zeeën en nu moest dienen tot bescherming der bestialiteiten van dezen mandril. (28) Hij noodigde daar ook dr. M. een achtenswaard geneesheer, tot een middagmaal. De vorstelijke gastheer was gedoken in een vuil wijd lakensch vest (vareuse) en begon met vuile taal:

‘Gijlieden, doktoren, hebt toch een lekker baantje. Gij komt bij alle vrouwen en kunt overal uw vinger in steken’

De geneesheer antwoordde dat hij niet gekomen was om smeerlapperij te hooren, nam zijn hoed en vertrok.

(29) Een anderen dag ging de dorstige vorst bij een fotograaf. Op de vraag, wat hij drinken wilde, antwoordde hij: ‘champagne,’ zwelgde daarvan met zijn adjudant en liet zijn gastheer toezien.

(30) Zoo heer, zoo knecht! Een zijner adjudanten logeerde in het hotel L., naast het hotel R. van den vorst. Eenige dagen vóór zijn vertrek zeide hij tot de logementhouderes: ‘Ik heb zulke lekkere Gruyèrekaas bij u gegeten en zulk lekker Kirschwasser bij u gedronken; ik zou wel een dozijn kazen en een dozijn flesschen mede naar huis willen nemen.’ Mevrouw L. deed haar best om puike hoedanigheid te bezorgen, maar toen zij daarvan de rekening aanbod, kreeg zij ten antwoord: ‘Ik heb zoo lang bij u gelogeed, dat gij mij dat wel kunt geven als fooi (pour la bonne main).

(31) Onze vorst heette ook een beschermer van ‘de schoone kunsten’ Op zekeren dag zag hij in een bazaar schilderwerk op porselein,

- Wie heeft dat gemaakt?¹² - Mejuffrouw R....d.

De kunstnares werd ontboden. Hare oogen en ander natuurschoon wekten den ‘kunstzin’ van onzen Maecenas, die haren vader deed komen en hem aanbod zich te belasten met de zorg voor hare verder ontwikkeling. De papa was een man, rijker aan talent dan aan geld, en deed de eerste ogenblikken denken aan het versje van Béranger:

Ah monsieur le Sénateur
 Quel honneur! quel honneur!

Maar eenigszins bekend met het begrip, door den vorst gekoesterd omtrent kunst en schoonheid, waagde hij het te vragen wat het lot zijner dochter zoude zijn na voltooiing van de artistieke opvoeding.

- Wel, ik zal haar verbinden aan den schouwburg van mijn hofstad.

Papa maakte bezwaar.

- Wel, als ik voor haar betaald heb, zal ik toch wel met haar kunnen doen wat ik wil.

De Maecenas bleef nuchter van zijn boutje.

(32) Wellust en wreedheid gaan meestal samen. De vorst schraapte honderdduizenden guldens bijeen, zonder hart voor zooveel arme onderdanen. (33) Wel had hij zorg voor zijne paarden, maar de berooide schatkist van den Staat moest de schatten betalen, die op een paleis geleken.

(34) Voor dezen gekroonden aap bogen ministers, generaals, admiraals, rechters, predikanten enz. als knipmessen. Zij hadden altijd den mond vol van geliefd stamhuis, geëerbiedigd hoofd, enz., zelfs de vromen, ondanks hun tekst: 'Men moet Gode meer gehoorzamen dan den menschen.' De zoogenaamde volksvertegenwoordigers, die een ledepop van hem maakten, huldigen hem als een model-vorst. (35) Alleen het werkvolk durfde zijn afkeer toonen. Dat volk, vroeger een der rustigste van Europa, gaf luide zijn ontevredenheid te kennen. (36) Zijn schrijvers werden vervolgd. Zelfs na hunnen dood werd hun rust niet gespaard.

(...)

(37)¹⁴ En de fijne manieren moeten aangeboren zijn, niet aangeleerd, dus ontspruiten uit goedheid, kieschheid, zelfgevoel. En deze deugden worden onder het volk niet minder aangetroffen dan onder de grooten. Ieder kent Femke en Wouterje. Zie daarentegen koning Gorilla, dien ik hier schetste. Als hij nuchter was, wist hij een zeer mooie buiging te maken voor zijn vrouw,¹⁵ gelijk een dansmeester, maar binnenskamers ranselde hij haar, wat zelfs de ruwste werkman niet doen zal, zoo hij welgeaard is.

(...)

(38)¹⁷ Ik heb u, lezer, koning Gorilla geschetst. Dit beeld, hoe terugstuitend ook, is vermoedelijk slechts een flauw schaduwbeeld van het werkelijke wezen. Immers men leert ze eerst kennen lang na hunnen dood. Bij hun leven trachten hunne dienaren het publiek op den dwaalweg te leiden. Slechts langzaam breekt het licht door. Zoo vernam ik voor éérst eenige dagen een nieuwen trek van den gekroonden aap. (39) Buiten zijn land wilde hij doorgaan voor een god en dus bediend worden door nimfen, want hij was ‘zeer vernikkerd’ (om een officieele uitdrukking van den gouverneur-generaal Ryklof van Goens te bezigen) op maagdelijnen. Zijn stierenaard deed hem gelijken op den God Apis. Hij deed dus nimfen opsporen en uitkiezen. Mevrouw P...d, te C, zag daarin eene toekomst voor hare dochter. Zij had gehoord dat de vorst behoorde tot een kerksch, bijbelsch, theologiseerend volk. Zij verbeelde zich dus dat hare dochter hem zou moeten voorlezen uit de bergrede: ‘Zalig zijn de reinen van harte, want zij zullen god zien,’ of uit¹⁸ Paulus' Brieven over de toovermacht van Christus' kruis. Maar het gold hier een ander kruis. De nimf moest den afgeleefden god telkens na zijn bad in zijn kruis kittelen om zijn bijna uitgebluschten mandril-aard weder te doen ontvonken. Moeder P...d, bijtijds ingelicht, zag van het ‘goddelijk’ eerbetoon af. Maar zij rilde van afgrijzen bij de gedachte aan de belediging, waaraan haar onbedorven, met zorg en liefde opgevoed kind had blootgestaan. Zij, eene christelijke en republikeinse vrouw, en anderen voelden afkeeropwellen van de bloem eener natie, die hulde bewees aan zulk een ondie; van predikanten die god elken Zondag smeekten om zijn kostelijk behoud; van officieren of ‘mannen van eer’, die zich vrijwillig verlaagden tot adjudantendienst bij zulk een ‘vuilbuik’; van vaders, die bedelden om plaatsing van een zoon in het kabinet van dien verderven; van rechters, die, in naam van dezen straffeloozen moordenaar, minder onschuldige medeburgers veroordeelden tot gevangenis; van dichters, verrotte volksvertegenwoordigers en hoogepriesters der openbare meening, die hun wierookkelken aan stukken sloegen op den rooden neus van dat zwijn.

(...)

(40)¹⁹ In de tweede helft der vorige eeuw regeerde over Frankrijk de beruchte Lodewijk XV. Hij had met koning Gorilla gemeen, dat hij in den beginne zeer geliefd was, maar allengskens walging wekte door

zijne eigene zedeloosheid en door de gewetenloosheid zijner ministers. Beiden bereidden een omwenteling voor.

Heldedaden van een Doorrooker

Auteur en publicatie

De auteur van dit stuk is anoniem. Gezien de inhoud van zijn mededelingen was hij of waren zijn informanten werkzaam bij het Hof in de dienst van Willem III. In HD 3 voert hij zichzelf op als wandelend rond Het Loo. Het stuk is een snelle reactie op *Fijne Beschuit II* van 20 oktober 1886 en verscheen in RvA no. 85, 23 okt. 1886.

Tekstuitgave

De tekst is vernummerd ten behoeve van de concordantie. Zie voor de verklaring van afkortingen enz. de tekst van KG.

Heldendaden van een Doorrooker

(1) In uw vorige nummer dischte de heer Roorda ons eenige beestachtigheden op van een Koning, voor wien de naam van gorilla nog te vereerend is, omdat die apensoort dichter bij den mensch staat dan dat koninklijk wangedrocht.

Aanvankelijk vroeg ik mij af waartoe de openbaring van dergelijke zwijnderij? Onmiddellijk schoot mij de spreuk te binnen: 'de grooten zijn slechts groot, omdat wij op de knieën liggen.' Laat ons dus opstaan en meestal zijn wij grooter dan zij. Doch het volk staat niet licht op omdat het naïf genoeg is in die schijn 'grooten' nog de belichaming te zien van het ideaal van werkelijke grootheid. Zij die beter weten zijn dus verplicht dat volk te ontnuchteren en het te laten zien, dat wat het 'grootheid' waant in deugd slechts grootheid is in verdierlijking. Daarom wensch ik aan de staaltjes van koninklijke bestialiteit door den heer Roorda ons medegedeeld nog eenige andere toe te voegen.

(2) Vergis ik mij niet dan zie ik in den vorst, door den heer R. geschetscht en door zeker koopman genaamd 'de grootste ploert van zijn rijk', denzelfden, die mij en anderen wellicht ook, bekend was onder den naam van Doorrooker, dat wil zeggen iets of iemand waarvan de vuile ziel naar buiten uitslaat.

(3) Dat hij op de grofste wijze oude admiraals beleedigde die zijn vader trouw en eerlijk hadden gediend en als een huurkoetsier generaals uitvloekte voor hun troep is nog niet alles wat omtrent 's mans militaire bekwaamheden valt mede te delen. (4) Hij bracht eens een bezoek aan zijn leger bij de manoeuvres in het kamp van M..... en moest toe met alle geweld zijn militarisme luchten, door zelf te commandeeren. Maar hij bleek zelfs in zijn moordenaarsbaantje zóó slecht op de hoogte van zijn tijd te wezen dat hij oude commando's gaf, jaren herwaarts in gebruik, waarvan de soldaten niets verstonden en die ze natuurlijk niet konden uitvoeren. In plaats van in te zien dat dit zijn schuld was, voer hij op de schandelijkste wijze uit en gaf allen commandeeren officieren arrest! Doch daarbij bleef het niet. Den volgenden dag wandelde ik in het park van zijn lustslot op L... en ontmoette daar tot mijne verwondering alle zogenaamde 'schutten' gewapend met geweren! Op mijn vraag wat dit te beteekenen had, antwoordden

zij mij schouderophalend: ‘Och mijnheer, de Koning heeft ons last gegeven om alle officieren die in het bosch komen, onmiddellijk dood te schieten!’ Sedert dien tijd werden er geene manoeuvres meer gehouden in het kamp van M.....

(5) Dat zijn ‘eenige staatszorg bestond in het ontwerpen van schouderweren voor het leger’ is niet geheel juist. (6) Zeer nauwgezet zag hij ook toe op de uniformen zijner lakeien: onder aan de broek dier bedienden zaten ik meen twee knoopjes. Die knoopjes moesten beide boven de rijlaarzen uitkomen. Eens ontmoette hij een lakei, bij wien een der knoopjes onder de rijlaarzen was verborgen. De man heette ‘niet gekleed’ en kreeg een maand schorsing! Is het te verwonderen dat lakeien die hem in de verte zagen aankomen niet wisten hoe gauw ze zich uit de voeten zouden maken en soms bepaald vluchtten in huizen?

(7) Somtjids hield hij ook een harddraverij. Hij bleef dan op zijn paleis en liet een zijner bedienden opstijgen. Deze kreeg dan in last in een onmogelijk korten tijd naar een zekere plaats te rijden en van daar een bewijs mede te brengen dat hij er werkelijk geweest was. Met het horloge in de hand stond de vorst hem af te wachten en wee hem die over den tijd kwam!

(8) Zijn werkzame geest bepaalde zich echter tot zulke dingen niet alleen. Dikwijls kon men hem zien zitten omringd door wel vijftig keukenboeken waarin hij zich verdiepte om zin eigen menu te maken. Bij die gelegenheden was dikwijls de telegraaf tusschen zijn paleis en zijn geheele rijk uren lang in werking. Wie echter meende dat die drukke correspondentie liep over gewichtige staatszaken vergistte zich. Och neen! Zijne Majesteit verlangde onmiddellijk een haring of wel een andere vischsoort soms hier te lande geheel onbekend!

(9) Dat hij een zijner kamerheeren een schop gaf omdat die gerookt had is erg, maar nog niet zo erg als de belediging een zijner adjudanten overkomen. (10) Deze kwam hem vertellen dat hij verloofd was met mejuffrouw ‘Zoo,’ luidde het antwoord, ‘ben jij geëngageerd met de dochter van die’ volgde de scheldnaam van een vroeger antivorstelijk gezinde partij. 's Middags daarop ging hij wandelen met dienzelfden adjudant. Toen zij beiden waren gekomen op een smal bruggetje gaf de vorst hem een duw waardoor de adjudant in den vijver viel. Alsof er niets gebeurd was liep de vorst door. De adjudant liet zijn koffers pakken en ging heen.

(11) Minder fijngevoelig was een zijner ministers. Die minister kwam hem plechtig het bericht brengen dat zijn ambtgenoot voor koloniën was overleden. ‘Zoo,’ werd hem toegevoegd, ‘is die schoelje eindelijk kapot!’ De minister dorst niet meer te zeggen dan dat het hem leed deed dat de vorst zich op deze wijze uitliet over een man die zoo lange jaren naar zijn beste weten het vaderland had gediend en dien hij als premier aan Zijne Majesteit tot die hoge waardigheid had voorgedragen.

(12) In één opzicht schijnt de heer Roorda te overdrijven, waar hij schrijft dat de vorst soms wegens dronkenschap en daaruit gevolgde ‘tijdelijke’ (?) verstandsverbijstering, toespraken te zijner eer gehouden, onbeantwoord moest laten. Juist als hij dronken was hield hij toosten die het in vaderlandsliefde en kernachtigheid nog wonnen van zijne troonreden.

(13) Ziehier een proefje zijner vorstelijke welsprekendheid, in een rede gehouden met het glas in de hand aan een galadiner in tegenwoordigheid van vele buitenlandsche gezanten; ‘Mijne Heeren, het Vaderland! De Koning! en zijne geëerbiedigde Zonen! Godverdomme!’ Zoals ge ziet, zonder ijdele woordenpraal toch alles herdacht waar het op aankomt tot zelfs den God bij wiens gratie hij regeerde.

(14) Dat hij zijn eerste vrouw bedroog, sloeg en beleedigde in tegenwoordigheid van anderen, zal waarschijnlijk wel geweest zijn juist omdat zij ‘een der meest gedistingeerde’ vorstinnen van Europa was. (15) Zijn tweede vrouw behoorde zeker niet tot dit ras, anders zou ze stellig zoo'n ouën Doorrooker niet tot echtgenoot hebben genomen. Zij zal dus niet zoo zeer van hem gewalgd hebben als zijn eerste vrouw van hem walgde en werd daarom waarschijnlijk dan ook niet geslagen, doch alleen maar beleedigd. (16) Eens werd haar in het bijzijn van den vorst en vele anderen een telegram overhandigd. Zij brak dien open en overhandigde hem aan haren vorstelijken gemaal, die haar daarop in aller tegenwoordigheid recht vorstelijk antwoordde: ‘Nou ja, je belazert me toch niet!’

(17) Dat hij ‘in het buitenland nog teugelloozer was’ dan in zijn rijk zal de heer Roorda meenen omdat hij niet alles weet wat de vorst in dat rijk alzoo heeft gepresteerd op het gebied der sexueele moraal. Behalve hetgeen de heer R. mededeelt diene nog het volgende:

(18) Eens liep onze Mecaenas te wandelen toen plotseling zijn bekende lust bovenkwam in 'de studie naar het naakte model'. Een boerenmeid uit A..... kwam langs de weg gewandeld en kreeg bevel zich naakt uit te kleeden. Toen ze hieraan niet gereedelijk voldeed, gaf de adjudant haar te verstaan, dat de vorst haar geld zou geven en mooie kleeren. Hierdoor overgehaald ging ze ertoe over. Nadat de vorst zijn 'studie' had voltooid, werden hare kleeren baldadig in het water geworpen en liet men haar naakt op den weg staan. 's Avonds kreeg ze geld en kleeren.

(19) Soms organiseerde hij om aan zijn bestialiteit bot te vieren 'volksfeesten,' waarover de bladen dan uitweidden als bewijzen van 's vorsten liefde voor het volk. Vorstelijke 'liefde' - bij vorsten gelijk beteekenend met dierlijke wellust - was er dan dan ook bij in het spel, dat bestond in het mastklimmen door boerenmeiden van het gehucht U..... Ten aanschouwe van zijn beminde volk was de vorst dan zo minzaam en nederbuigend die meiden wat men noemt 'een gatje' te geven, om ze dan, vlak onder den paal staande, na te staren in den mast, met halfdronken uitpuilende oogen, stralende van 'liefde' opgewekt door het sans-culottisme (broekloozigheid) dezer boeredeerns. Wat kan men meer verlangen dan een vorst die zooveel liefde betoonde zelfs voor sans-culottes!

(20) In die omgeving was deze stier recht op zijne plaats. Het speelgoed moest voor den woesteling niet al te teer zijn. Toen hij indertijd zijn 'warm vleesch' nog betrok uit de G...d...sche stad A..... werd hem van daar eens 'aangevoerd' een zeer jeugdige Française. Dit speelgoed bleek te fijn te zijn.... midden in den nacht werd het arme kind kermende zijn paleis uitgedragen, klagende: 'Ce n'est pas un homme, c'est un taureau' (dat is geen man, dat is een stier)!

(21) Als men in aanmerking neemt hoe hij zijn 'hooggeplaatste' bedienden behandelde, behoeft men niet te vragen wat de zoogenaamd lageren hadden uit te staan, die, gelijk wij reeds zagen, hem bepaald schuwden. (22) Geen wonder: een Nero zou een lesje bij hem kunnen nemen. (23) Hij had in zijn paleis eens een nieuwe badkamer laten inrichten, die hij op zekeren morgen met een paar adjudanten kwam bezichtigen. Een lakei, zijn koninklijken meester op dat uur in dat vertrek niet verwachtende, opende zonder erg de deur om eenige werkzaamheden te verrichten. Verschrikt den vorst daar te zien en te 'sto-

ren', trekt hij snel de deur weer dicht en wil zich verwijderen. 'Hier, Godverdomme hier!' klonk het uit den vorstelijken mond des koninklijken meesters. De man gehoorzaamde. De koninklijke meester beval dat de bediende geheel gekleed in de badkuip zou gaan liggen. De man gehoorzaamde. De koninklijke meester zette allebei de kranen open. De man uit 'het geliefde volk' bleef liggen totdat het water hem aan de lippen kwam. Toen wilde hij zich oprichten omdat hij anders stikken zou doch 'de man van de wereld', het vorstelijk zwijn, de koninklijke verdoemeling, gaf den slaaf met zijn lompen stierenpoot een trap op de buik zoodat hij bewusteloos ineenzonk. Maandenlang bleef hij onder dokters behandeling en nooit is hij geheel genezen.

(24) Een anderen lakei verbood hij in zijn nabijheid te komen tot straf omdat hij een schildwacht had gewaarschuwd dat de vorst aankwam. Eenigen tijd daarna zag hij dien lakei in zijn paleis, waggelde naar hem toe en gaf hem vloekende met de woorden 'ben je daar weer schoft!' een trap dat de man er bij neerviel. Had een generaal die in de nabijheid stond den vorstelijken ellendeling niet opgevangen, dan was hijzelf ook tegen den grond geslagen. Toen de man het waagde nog eens om te kijken naar zijn 'weldoener', kwam deze opnieuw vloekende op hem los met de woorden: 'Wat durf je nog om te kijken!' (25) Een derde lakei werd op even ergerlijke wijze door den vorst mishandeld, zoo ergerlijk dat de ongelukkige van schrik (van opgekropte woede misschien) het spraakvermogen verloor om het naar de verklaring van den geneesheer wellicht nimmer terug te krijgen.

(26) Het vorstelijk zwijn geneerde zich nooit en was buitengewoon zindelijk. Op zekeren morgen waterde de overlaat in een spons en wierp die daarna een kamerdienaar in het gezicht. De man had niet den moed hem een dolk in het hart te stooten. Dat zou men ook 'Koningsmoord' genoemd hebben, in plaats van afmaking van een dollen hond.

(27) Voor dit gekroonde varken bogen ministers, generaals, admiraals, rechters, predikanten, in één woord alle 'mannen van de wereld'. (28) En wie dit varken een varken noemde werd in een kerkerhol geslingerd.

Uit het leven van Koning Gorilla

De verschillende edities

- A: *Uit het leven van Koning Gorilla*, B. Liebers Den Haag, z.j., 21 cm h., 24 p., z(et)s(piegel) 15,6 × 9 cm.
- B: *Uit het leven van Koning Gorilla*, z.pl., z.j., 21 cm h., 16 p., zs 15,6 × 9,9 cm.
- C: *Uit het leven van Koning Gorilla*, z.pl., z.j., 24 cm h., 12 p.; zs 17,2 × 11,6 cm. Op achteromslag advertentie voor W. Ten Hoorn's Boekhandel, J.M. Kemperstraat 49A, Amsterdam.
- D: *Uit het leven van Koning Gorilla*. Herziene uitgave. Amsterdam, 1897, K.A. Bos, Kinkerstraat 68, 20 cm h., 16 p. (met titelbladprent), zs 16 × 9,9 cm.
- E: *Uit het leven van Koning Gorilla*. Middelburg, Wehrens, 1907, 19 cm h., 16 p. (zonder titelbladprent).
- F: *Uit het leven van Koning Gorilla*. Nieuwe uitgave. Met toelichting door Hans Jar. Rotterdam 1966, 8□, 38 p.
- G: *Uit het leven van Koning Gorilla*. in: *Gandalf* 17 [Amsterdam, 1967] (fotomechanische herdruk van B).
- H: *Uit het leven van Koning Gorilla*. in: *Hop hop hop, hangt den Socialisten op*. Samengesteld door L. de Vries. Amsterdam 1967, p. 202-217 (herdruk van D).

Er zijn van vóór de herziene uitgave van 1897 in ieder geval drie uitgaven van KG bekend. D en E zijn latere drukken, die òf op A, B of C of een combinatie dezer berusten, òf - theoretisch - op een verloren gegane originele (vierde) uitgave (waarvan echter geen spoor). F kan dit theoretisch ook zijn, maar wijkt niet wezenlijk af van de overige en is zodanig bewerkt, dat het voor tekstreconstructie niet gebruikt is. D berust, gelet op de tekstvariaties, waarschijnlijk op A of C, gecombineerd met B.

De eerste editie

De oorspronkelijke KG telde 24 bladzijden en was uitgevoerd 'met

gelijkend portret'. De enige uitgave die aan deze beschrijving voldoet is A. Deze is bij B. Liebers te Den Haag uitgekomen, wat strookt met de vestiging van de redactie van *Recht voor Allen* op dit adres. B en C zijn dus latere uitgaven.

Ook inhoudelijk zijn argumenten voor de originaliteit van A aan te voeren. Waar A, B en C onderlinge tekstverschillen vertonen in stukken uit FB of HD overgenomen, blijken A en C het origineel te volgen. Dan bevat A een passage die uit FD komt (de Min. van koloniën in KG 52). Zowel B en C hebben deze, maar in gewijzigde vorm (minder herleidbaar). Hieruit volgt dat A de originele tekst moet zijn, en B en C herdrukken met nieuw zetsel, waarbij C getrouwer A volgt dan B dat op verscheidene plaatsen andere woorden gebruikt. C is ook getrouwer aan A wat interpunctie betreft.

Een laatste argument voor de originaliteit van A is de vermelding van de uitgever op de vooromslag. Dit was vereist krachtens de strafwet (art. 53 W.v.Sr.), wilde de uitgever niet vervolgd worden. Hij moest dan wel in geval van een gerechtelijk vooronderzoek op eerste aanmaning de naam van de auteur opgeven. B en C hebben geen dergelijke vermelding; alleen heeft C een advertentie op de achteromslag voor een boekhandel in Amsterdam (die ook *Recht voor Allen* verkocht). B en C zijn vermoedelijk eigenmachtige herdrukken waarbij de uitgever niet is vermeld. Overigens lijkt in A-D steeds hetzelfde cliché voor de gorilla op de voorpagina gebruikt. Als dat juist is, dan zouden ze mogelijk met toestemming van Liebers zijn gedrukt.

A, B en C hebben elk een ander zetsel, maar hebben dezelfde titelbladprent van een gekroonde gorilla, hangende aan en staande op takken van een boom.

De publicatiedatum

Op 22 januari 1887 werd van het voornemen tot uitgave van een levensbeschrijving van Koning Gorilla gewag gemaakt. Op 9 en 12 februari volgde de mededeling dat het pamflet ter perse ging, op 16 februari dat het ter perse lag, en op 23 februari dat het alom verkrijgbaar was. Op 23 en 25 maart werd gezegd dat het bijna uitverkocht was. KG is dus eind februari 1887 gepubliceerd.

De oplage

Volgens de oproep in RvA no. 7 zou de oplage enkele tienduizenden moeten bedragen. Vervoort spreekt van 60.000 exemplaren zonder een bron aan te geven.¹ Het exacte getal is niet bekend.

Tekstuitgave

De volgende editie is gebaseerd op A, het origineel. Geen varianten zijn aangegeven met betrekking tot de interpunctie. Hierbij zal men immers zich vrijer hebben gevoeld dan bij de tekst en variatie zal dus hier eerder voorkomen. Vermeld zij slechts dat C goeddeels hierin overeenstemt met A, terwijl B vaak afwijkt en bijvoorbeeld uitroeptekens vervangt door punten.

In de tekst is een nummering (n) aangebracht om de concordantie met FB en HD mogelijk te maken. De paginawisseling is aangegeven met /ⁿ Overal waar Gorilla staat, is dit in het origineel gespatiëerd gedaan.

Soms worden in noten voor namen enz. die slechts met de beginletter zijn aangeduid, suggesties gedaan.

1 Zie Sicco Roorda van Eysinga. *Zijn eigen vijand*, p. 193.

Uit het leven van Koning Gorilla

^{/1}: [Gravure met gorilla (*gorilla gorilla gorilla*), gevat in sierrand. Rechtsonder in de marge:] B. Liebers Den Haag

^{/2} [blanco]

^{/3} Uit het leven van Koning Gorilla

(1) Koning Gorilla, uit wiens misdadig leven wij ons voorstellen hieronder eenige tafereelen te schetsen, was de oudste zoon van een vorst, die denzelfden naam droeg en behoorde tot een Gorilla-geslacht dat door wanbestuur en knevelarij het volk diep ongelukkig had gemaakt en dan ook door dat volk herhaalde werd weggejaagd doch zich telkens, steunend op vreemd geweld, weer op den troon wist te herstellen.

(2) Reeds in zijn jongelingsjaren openbaarde zich bij onzen Gorilla de bedorven aard van zijn geslacht door een liederlijk leven, uitsluitend aan Venus en Bachus gewijd. (3) Bij herhaling vond men hem dronken in de goten zijner residentie, waarop hij als een zwijn door zijn aanstaande onderdanen werd thuis gebracht. Bij dergelijke gelegenheden maakte hij het meermalen zo bont dat de toe^{/4}komstige vorst dikwijls een welverdiend pak slaag opliep, waarbij het soms meer geluk dan wijsheid was dat hij zijn leven er nog afbracht. (4) Zo bevond hij zich reeds vroeg in vertrouwelijken omgang met de maintainée van zekeren mijnheer H..... te D....., die, eens toevallig binnentredende, hem daar aantrof en onmiddellijk van alle trappen afsmeet met de boodschap: ‘Ga nu aan je koninklijken vader zeggen, dat ik je van de trappen heb afgedonderd!’ Beneden gekomen had hij nog zo'n vaart en vluchtte hij zo haastig, dat hij stellig in de gracht zou zijn terechtgekomen, indien niet twee werklieden, daar voorbij komende hem nog bijtijds hadden gegrepen.

(5) Hij zonk al dieper en dieper, zoodat de oude Gorilla, ter wille zijns zoons in schulden gedompeld,⁽¹⁾ eindelijk besloot hem van

(1) De vader van den ouden Gorilla was zoo naakt als een rot aan de regeering gekomen, maar wist zijn geliefde onderdanen zoo handig te bestellen dat hij bij zijn dood naliet de bagatel van circa **honderd dertig milloen gulden**, waarvan de oude Gorilla circa vijf en veertig milioen erfde. Prins Gorilla wist hem weer Zoo netjes door dit gestolen geld heen te helpen dat bij den dood van den oûe alles schoon op was! zoo gewonnen, zoo geronnen!

* het hof te verbannen. Gorilla begaf zich daarop naar een ander land, na eerst de juweelen van zijn moeder te hebben gestolen, die hij zoo vrij was in den vreemde te verkoopen. Van de opbrengst dezer zoo schandelijk verkregen gelden kon hij weer geruimen tijd een leventje leiden met Wijntje en Trijntje, doch toen al het geld opnieuw was verbrast en verzwendeld, begaf hij zich naar zijn vaderland terug om nog eens te probeeren geld van den ouden Gorilla los te krijgen. Wij zullen zien hoe hij terugkwam en welke de vreeselijke gevolgen zijner geldafpersingen zijn geweest.

(6) Het was een donkere, gure avond in het voorjaar, toen de schildwacht aan het ijzeren hek van het buitenverblijf des ouden Gorilla's een schamel gekleed persoon den weg naar 's konings woning zag opkomen;⁵ zijne gelaatstrekken waren terugstootend en droegen de sporen van een weinig ingetogen leven. Een zware roode baard omkrulde zijn vervallen gelaat en zijne kleeding bestond in een nauwsluitende frak en een dito broek met sous-pieds. Zijn hoofd was bedekt door een flambard, en zijn hand omvatte een doornen stok met looden knop, een zoogenaamden ploertendooder.

Was het te verwonderen, dat dezen schildwacht aan dezen vreemdeling van zulk ongunstig voorkomen den toegang tot het buitenverblijf weigerde? Zeker niet, althans de schildwacht versperde hem den weg.

Hieruit ontstond eene woordenwisseling en de dienstdoende kommandant der wacht, de brigadier Jossens, die op het gerucht toesnelde, bedreigde den vreemdeling in arrest te zullen stellen, indien hij zich niet verwijderde.¹

De vreemdeling, van een hartstochtelijk karakter, dreigde op zijn beurt de wacht met zijn stok, totdat er eindelijk voor allen uitkomst kwam opdagen in den persoon van een vertrouwd dienaar des konings, wiens woorden: 't is prins Gorilla! den schildwacht en den brigadier Jossens als een donderslag troffen. Prins Gorilla begaf zich met een sarcastische glimlach op het gelaat voorbij de ontstelde wachten in de tuin van het paleis, terwijl de dienaar van den koning en de brigadier Jossens eenigen tijd op en neder wandelden en het geval verder bespraken. Het was ongeveer zeven uur des avonds, toen deze beide vrienden afscheid van elkander namen.

* ¹A: ?

*

Omstreeks tien uur van denzelfden avond, na aflossing der wachten, wandelde de brigadier Jossens² nog een oogenblik in den tuin, toen hij bemerkte, dat er nog licht brandde in de werkkamer van den koning, wat³ anders zelden het geval was.

Door nieuwsgierigheid gedreven, drentelde hij een weinig nader tot het paleis en vernam tezelfder tijd/⁶ een heftige woordenwisseling. Hoewel hij de woorden, die daar gesproken werden, niet kon verstaan, bemerkte hij dadelijk dat de koning en zijn zoon twist hadden, hetgeen ook af te leiden was uit beider heftige bewegingen, die door het venster zichtbaar waren.

Plotseling ziet hij Prins Gorilla met diens doornen stok een uitval doen naar het lichaam zijns vaders, hij ziet den ouden man wankelen en op een stoel inéénzinken. Op hetzelfde oogenblik snelt Prins Gorilla naar het venster en sluit de blinden. Brigadier Jossens verwijderde zich en begaf zich ter ruste, maar de slaap ontweek zijn oogleden; steeds stond hem het schrikbeeld voor oogen van: **een zoon die zijn vader slaat!**

Eerst na eenige uren beving hem een onrustige slaap, waaruit hij reeds vroegtijdig werd gewekt, om de treurige mededeeling te ontvangen: **‘de koning is hedennacht aan een beroerte overleden!’**

In allerijl werd een renbode naar de hoofdstad des rijks gezonden om dit treurige nieuws aan de betrekkingen des vorsten te berichten en aan de vorstin die gescheiden leefde van haren gemaal.

Daarenboven werd er een bericht gezonden, (let wel!) aan prins Gorilla, die, zoo het heette, nog steeds verblijf hield in dat vreemde land, met verzoek uit naam van zijn volk, om de waardigheid van koning in plaats van zijn overleden vader te aanvaarden en zoo ontving het volk den indruk, dat prins Gorilla, toen koning Gorilla geworden, niet eens bij het overlijden zijns koninklijken vaders was tegenwoordig geweest. Arme prins!

Brigadier Jossens⁴ was echter over dit geval geenszins te spreken en toen zijn vriend, de dienaar des konings, hem uitnoodigde in

*

²B, C, D: Jossens

³B: want

⁴B, C, D: Jossens

* het geheim nog een laatsten blik op zijn overleden meester te werpen, voldeed hij hieraan gaarne om meer dan één reden. Weemoedig richtten zij zich naar de legerstede des vorsten: daar lag hij, hun⁷ koning, doch... ontzetting greep beiden aan, toen brigadier Jossens,⁵ gedachtig aan hetgeen hij den vorigen avond had gezien, een onderzoek instelde, en den dienaar des konings opmerkzaam maakte op een dikte, die op het lichaam des konings, even onder de plaats, waar het hart ligt, zichtbaar was.

Men onderzocht verder en blauwe plekken deden zich aan hun oog voor. Alle bewijzen waren op het lijk voorhanden, dat de koning geen natuurlijke dood gestorven was en toen brigadier Jossens mededeelde wat hij den vorigen avond gezien en gehoord had, waren beiden overtuigd, dat de oude koning een gewelddadigen dood was gestorven.

Op de vraag waar Prins Gorilla zich bevond, antwoordde de bediende, dat hij hem omstreeks 11 uur 's avonds haastig had zien vertrekken. Hij zag er toen zeer ontdaan uit en, in den corridor op den bediende toetredende, had hij dezen gezegd, dat de koning sliep en dat hij, prins Gorilla, onmiddellijk op reis ging. Denzelfden nacht moet prins Gorilla nog een havenplaats hebben bereikt en den volgenden vond was hij reeds weder in het vreemde land terug, maar in die 24 uur was er een verschrikkelijk drama tusschen vader en zoon afgespeeld.

Sedert werden allerlei verhalen omtrent den dood van den ouden koning verspreid: sommigen meenden hem in leven gezien te hebben in een verwijderd land, anderen beweerden, dat hij nog leefde, maar gevluht was, teneinde zijn schulden te ontgaan; alles praatjes, anders niets; de hier medegedeelde geschiedenis is de zuivere waarheid, door ooggetuigen verhaald. Opmerkelijk is ook dat men zijn voorgangers in den vorstelijken grafkelder mag bezichtigen, maar men weigert u het gebalsemde lijk te laten zien van den koning, wiens treurig uiteinde wij boven beschrevene.⁸

(7) Zoo werd **Gorilla** dan **Koning** op hetzelfde oogenblik dat hij **Vadermoorder** werd. Het zal wel niemand verwonderen, dat zijn leven als koning een aaneenschakeling werd van beestachtigheden in allerlei vorm, en dat de zaken van staat en volk geheel door hem werden ver-

* ⁵B, C, D: Jossens

*waarloosd en ten gronde gericht. (8) Dat hij niet opzag tegen verdere moorden, zal ook een ieder vrij natuurlijk voorkomen en een tweede moord was dan ook een zijner eerste regeeringsdaden. Hij had namelijk een tante, die in overspel leefde met een harer bedienden, Hannes van R.....^{6,1} dien ze later tot geheimschrijver benoemde, met wien ze de halve wereld rondreisde en eindelijk van plan scheen in het huwelijk te treden. Toen Gorilla daar de lucht van kreeg, vreesde hij dat het vorstelijk Gorilla-geslacht daardoor zou worden onteerd en om dit te voorkomen, liet hij het liefje van zijn tante eenvoudig vergeven!

(9) Voor al zijn wandaden zocht hij vergetelheid in den drank en verliefderlijkte daardoor zoodanig, dat een zeker koopman hem den grootste ploert⁷ noemde van zijn rijk. Zijn geheele leven was dan ook inderdaad niets dan een aaneenschakeling van misdaad en ploerterij. (10) Hij vloekte als een ketter zelfs in het openbaar tegen generaals die voor hunnen troep stonden. (11) Hij beleedigde op de grofste wijze oude admiraals, die zijn vader eervol en trouw gediend hadden. (12) Een zijner gezanten hield hij aan een officieel diner voor den gek, alsof het een clown⁸ uit een spel was. De gezant vroeg zijn ontslag. De raadgevers van den vorst brachten dezen zijn ongelijk onder het oog. ‘Goed! ik zal hem voldoening geven en hem daartoe noodigen aan een tweede diner.’ Bij dit tweede diner maakte hij het nog bonter dan bij het eerste.

(13) Hij hield veel van soldaatje spelen, (14) en het ontwerpen van schouderweren voor het leger was zoowat zijn eenige staatszorg, waarbij hij soms zelfs nog jammerlijke⁹ blijken van onkunde gaf. (15) Zoo bracht hij eens een bezoek aan zijn leger bij de manoeuvres in het kamp van M.....^{9,2} en moest toe met alle geweld zijn militarisme luchten, door zelf te kommandeeren. Maar hij bleek zelfs in zijn

* ⁶B:R....

⁷B: *grootsten ploert*

⁸B: clown

⁹B: M.....; C, D: M....

1 Johannes van Rossum, bediende en later secretaris van Prinses Marianne van Oranje-Nassau (1810-1883).

2 Millingen.

* moordenaarsbaantje zóó slecht op de hoogte van zijn tijd te wezen dat hij *oude* kommando's gaf, jaren herwaarts in gebruik, waarvan de soldaten niets verstonden en die ze natuurlijk niet konden uitvoeren. In plaats van in te zien dat dit *zijn* schuld was, voer hij op de schandelijkste wijze uit en gaf allen *arrest!* Doch daarbij bleef het niet. Den volgenden dag ontmoette een wandelaar in het park van zijn lustslot op L. en ontmoette daar tot zijne verwondering alle schutten, gewapend met geweren! Op zijn vraag wat dit te beteekenen had, antwoordden zij schouderophalend: ‘Och mijnheer, de koning heeft ons last gegeven om alle officieren, die in het bosch komen, onmiddellijk dood te schieten!’

(16) Een andermaal, toen hij zich in genoemd kamp bevond, begaf hij zich, wetende dat de dagbladen zijn volksliefde luide zouden verkondigen, naar de veldkeuken, waar hij den kok gelastte hem een weinig soep te laten proeven. Door den hevigen wind woei er eenig stof en zand in den ketel; dit bemerkte Gorilla, waarop hij den kok toevoegde: ‘Jij moet Godverdomme zorgen dat er geen zand in de soep waait!’ Zeer gevat antwoordde de kok: ‘Gelast dat aan Hem, die het laat waaien!’ Toornig verliet Gorilla den kok, die er bij uitzondering goed afkwam, althans niet gestraft werd.

(17) In datzelfde kamp kwam eens de generaal M.. L..^{10,3}, omringd van talrijke officieren voor de koninklijke tent om hem te vergasten op een speech. De Gorilla was ongelukkig stomdronken en verschijnt¹¹ na lang dralen eindelijk aan den ingang van zijn tent waggelend op zijn beenen. Niettegenstaande Gorilla duidelijk zichtbaar in ‘kennelijken staat’ was, stak onze generaal met¹⁰ allen ernst zijn speech af. Plotseling valt Gorilla hem brullend in de rede: ‘M.. L...! M.. L...!’¹² kom in mijne armen!’ en waggelend schuift het monster naar voren om den generaal in zijn pooten te sluiten. Ongelukkigerwijze was de generaal niet tegen die omhelzing bestand en viel achterover, terwijl de Gorilla, luidkeels brullende, over hem heen donderde en als een zwijn bleef liggen. De aanwezige officieren schoten dadelijk toe, tilden

* ¹⁰B, D: M.. L...; C: M... L....

¹¹B: verscheen

¹²B: M.. L...! M...!

3 Luit.-Generaal Mac Leod? adj. des Konings i.b.d. en Inspecteur van de infanterie.

* Gorilla op en brachten hem in zijn tent om hem zodoende te onttrekken aan de blikken van de soldaten der wacht.

Den volgenden dag maakten de groote bladen den volke diets dat er in het kamp van M.....^{13,4} een hoogst aandoenlijk ontmoeting had plaats gehad, waarbij Zijne Majesteit Koning Gorilla zichtbaar bewogen (in plaats van zichtbaar dronken) den generaal M.. L...¹⁴ in zijn armen had gesloten!

(18) Uit een dergelijke daad van dronkenschap bedachten diezelfde groote bladen later een der schoonste heldenfeiten zijns levens! Gorilla was namelijk koning in een land waar wel eens watersnood was. Groot¹⁵ gaven de bladen op van de stoute stukken, die Gorilla daarbij uitvoerde. De waarheid is echter dat hij bij dien watersnood geregeld dronken was en dan de alleronzinnigste dingen deed, zoodat men meer last dan plezier van hem had. Zoo wilde hij eens, toen hij een zwaar stuk in had, dwars over de rivier de W....¹⁶ loopen, waarin hij natuurlijk zou zijn verzopen, als zijn adjudanten hem niet met kracht en geweld hadden tegengehouden.

(19) Niet alleen bij dergelijke gelegenheden echter was hij meestal dronken, maar zelfs bij intochten en andere officiële plechtigheden, als hij werd verwelkomd door ambtenaren met toespraken, die overvloedig van liefde en gehechtheid.

(20) Zoo deed hij met zijne tweede vrouw een tocht door/¹¹ de hoofdstad van zijn land. De vrouwelijke bevolking, wie men had wijsgemaakt dat Gorilla een vader was voor de kinderen des lands, staken hem hunne kinderen toe, opdat hij ze zegenen zoude. Maar wel verre dat hij het wenschelijk vond dat de kinderkens tot hem kwamen, stiet hij moeders en kinderen vloekend van zich af, ja sloeg zelfs zijn hand aan zijn degen.

(21) De bij zulke gelegenheden gehouden toespraken moest hij gewoonlijk onbeantwoord laten wegens tijdelijke verstandsbeneveling.

*
¹³C: M.....
¹⁴C: M...L....
¹⁵B: Hoog
¹⁶B: W...; C: W....
 4 Millingen.

*

(22) Was het echter onmogelijk om niet te antwoorden, dan deed hij dat in bewoordingen die een dronken hoerenbaas hem zou benijden. (23) Ziehier een proefje zijner vorstelijke welsprekendheid, in een rede gehouden met het glas in de hand aan een galadiner in tegenwoordigheid van vele buitenlandsche gezanten: ‘Mijne Heeren, het Vaderland! De Koning! en zijne geëerbiedigde Zonen! Godverdomme!’ Zoals gij ziet een rede kort maar krachtig! Zonder ijdele woordenpraal toch alles herdacht waar het op aankomt tot zelfs den God bij wiens gratie hij regeerde.

(24) Schandvlekte hij dusdoende land en volk, een andermaal had zijne dronkenschap de meest rampzalige gevolgen voor zijn ‘geliefde’ onderdanen kunnen hebben. Tijdens een oorlog tussen twee groote mogendheden namelijk liep de dronken Gorilla met een oorlogsverklaring aan een dier mogendheden in zijn¹⁷ zak. De dringende vertoogen zijns ministers hielpen niet, maar gelukkig wisten anderen hem over te halen zich naar bed te begeven en toen hij zijn roes had uitgeslapen was hij het geval geheel vergeten. Zoo zouden door een daad van dronkenschap van Gorilla duizende¹⁸ en duizende¹⁹ kinderen des volks een rampzaligen en vroegtijdigen dood hebben gevonden, en duizende²⁰ weduwen en weezen hun man en vader hebben beweend. (25) Dat Gorilla zich van zulke dingen niets aantrok, moet ons niet verwonderen,¹² waar wij weten dat hij zijn ‘geliefde’²¹ volk bestempelde met den naam van ‘stomme ossen, canaille en rappaille.’

(26) Een andermaal wilde hij een gedeelte van zijn grondgebied verkoopen aan een vreemde mogendheid, wier vorst hem daartoe had weten te verleiden door middel van een zijnder minnaressen. In dit voornemen om land en volk te verschacheren werd hij alleen verhinderd door de tusschenkomst van een derde mogendheid, die hare belangen daardoor bedreigd achtte.

(27) Behalve deze daden van ‘Staatszorg’ is er op dit gebied niet anders van hem bekend dan dat hij 's lands belangen, gelijk we reeds

*

¹⁷B: den

¹⁸B: duizenden

¹⁹B: duizenden

²⁰B: duizenden

²¹B: ‘geliefd’; C: geliefde

* opmerkten, nauw betrokken achtte bij de uniformen zijner soldaten, ja zelfs bij die zijner lakeien, waarop hij mede zeer nauwkeurig toezag. Onder aan de broek dier bedienden zaten naar wij meenen, twee knoopjes. Die knoopjes moesten *beide*²² boven de rijlaarzen uitkomen. Eens ontmoette hij een lakei, bij wien een der knoopjes onder de rijlaarzen was verborgen. De man heette ‘niet gekleed’ en kreeg een maand schorsing! Is het te verwonderen dat lakeien die hem in de verte zagen aankomen niet wisten hoe gauw ze zich uit de voeten zouden maken en soms bepaald vluchtten in huizen?

(28) Bij zulke dingen bepaalde zich echter zijn dronkenmansgeest niet alleen. Dikwijls moest hij zich natuurlijk ook bezighouden met het opsporen van allerlei middelen ter verfrissing en dan kon men hem zien zitten omringd door wel vijftig keukenboeken waarin hij zich verdiepte om zin eigen menu te maken. Bij die gelegenheden²³ was dikwijls de telegraaf tusschen zijn paleis en zijn geheele rijk uren lang in werking. Wie echter meende dat die drukke korrespondentie liep over gewichtige staatszaken, vergistte zich. Och neen! Zijne Majesteit verlangde onmiddellijk een haring of wel een andere vischsoort soms in zijn land geheel onbekend!¹³

(29) Als hij soms bij al die gewichtige(!) zaken nog tijd over had, bemoeide hij zich veelal met dingen waar hij volstrekt geen verstand van had. Zoo liet hij eens een houten gebouwtje in zijn park zetten. Dat moest natuurlijk dadelijk klaar en er werd dan ook dag en nacht aan gewerkt. Op zekeren avond kwam Gorilla eens kijken en ziet de teekeningen liggen van het gebouw. Hij neemt ze op en verscheurt ze, zeggende: ‘Wat 'n stomme kerels, dat ze nog een teekening noodig hebben om dat te bouwen!’

(30) Men behoeft na deze staaltjes niet te vragen wat een beul Gorilla was voor zijn omgeving.

* ²²B: *beiden*

²³B: *gelegenheid*

*

(31) Zijn eerste vrouw die, volgens iemand die veel aan de hoven verkeer had, eene der meest gedistingeerde vorstinnen van Europa was, beledigde hij op de schandelijkste wijze. (32) Ofschoon hij vorst, echtgenoot en vader was, bezocht hij op zekeren avond een bordeel zijner hofstad. Zijne vrouw, daarvan verwittigd, zond hem daar, voor zijn straf, een galarijtuig, bespannen met zes paarden.

(33) Letterlijk niets was hem heilig: Zoo had hij dezelfde maîtres als zijn zoon en deze vond eens bij haar een sigarenkoker, dien zijne moeder aan zijn vader had geschonken. De zoon bracht het aandenken weder naar huis.

(34) Aan een andere maîtres schonk onze held een zeldzaam snoer paarlen, dat aan zijne moeder behoord had. Men kon de bijzit daarmede getooid zien in den²⁴ schouwburg.

(35) Het spreekwoord: zooals de waard is vertrouwt hij zijne gasten, vond zich ook ten zijnen opzichte bewaarheid.

(36) Een zijner adjudanten of ordonnans-officieren moest op zekeren dag naar Parijs en werd door de vorstin verzocht zich te belasten met het overbrengen van een kostbaar pakje. De vorst, die zijne echtgenote naar zich zelve beoordeelde, dacht aan overspel en noodigde¹⁴ den officier uit tot een wandelrit.²⁵ Nauwelijks was hij buiten de residentie, of hij voegde hem toe, in kazernetaal, te gemeen om hier woordelijk te worden terug te geven:²⁶ - 'Jij slaapt met mijn vrouw.'

De officier nam natuurlijk zijn ontslag.

(37) Zelfs in het openbaar, bij officiële plechtigheden zag hij er niet tegen op zijne echtgenote uit te schelden. (38) Zoo ging hij op zekeren dag, begeleid van zijne adjudanten naar zijne gemalin die hem wachtte omringd van hare hofdames. Nauwelijks was Gorilla binnen of hij voegde haar toe: 'Kanalje'²⁷ en ging weer heen!

(39) Bij beledigingen bleef het echter niet alleen, onze ploert mishandelde haar zelfs.

(40) Eens stooft hij driftig, na zulk een tooneel à la Sganarelle,²⁸

*

²⁴A: den den

²⁵A, D: wandelrid

²⁶B, D, H: *nieuwe alinea*

²⁷B: kanalje

²⁸B: Sganarella: D: Sganarelle

* uit haar kamer en zag den gouverneur van zijn zoon in den corridor op en neêr²⁹ wandelen. Hem zonder reden verdenkende van beluistering, wierp hij hem op den grond en trapte hem de borst in.

(41) Zoo openbaarde zich zijn Gorilla-natuur tegenover allen die met hem in aanraking kwamen.

(42) Tegen hoogleraren eener inrichting, waarvan hij beschermheer was en met wie hij eens een verschil van meening had, trok hij zijn degen!

(43) Een zijner kamerheeren gaf hij een schop, omdat deze gerookt had. (44) Een ander, een zijner adjudanten, kwam hem mededelen dat hij verloofd was met mejuffrouw 'Zoo,' luidde het antwoord, 'ben jij geëngageerd met de dochter van die'⁵ volgde de scheldnaam van een vroeger anti vorsteljk gezinde partij. 's Middags daarop ging hij wandelen met dienzelfden adjudant. Toen zij beiden waren gekomen op een smal bruggetje gaf de vorst hem een duw waardoor de adjudant in den vijver viel. Alsof er niets gebeurd was liep de vorst door. De adjudant liet zijn koffers pakken en ging heen.

(45) Dergelijke hondse bejegeningen ondervonden ook/¹⁵ de dames van het hof der tweede vrouw van Gorilla, die blijkbaar op zijn ouen³⁰ dag niet meer zooveel van de vrouwen hield als vroeger. (46) Langs zijn paleis te S.....^{31, 6} namelijk liepen balkons, waarop de dames dikwijls gewoon waren een luchtje te scheppen. Op een goeden dag bemerkte hij de dames op het balkon en geeft woedend last de ramen dicht te spijkeren! De dames wendden zich tot zijne vrouw en deze weet in een gunstig oogenblik de belofte van hem te verkrijgen de ramen niet dicht te laten maken. Iets later gaf hij evenwel bevel de balkons af te zagen ... zijn woord had hij dus gehouden!

(47) Soms pakte hij zoo smerig uit dat zelfs zijn omgeving - en dat wil wat zeggen - hem walgelijk vond.

* ²⁹B, D: neer

³⁰B, D: oden

³¹C: S.....

5 Kees (scheldnaam voor de Patriotten).

6 Soestdijk.

*

(48) Op een tocht in het zuiden van zijn land werd hij door een schaar van edellieden als eerewacht vergezeld. Het paard van een der heeren die naast het rijtuig reed, begon te steigeren, zoodat de ruiter vreezende voor ongelukken, het paard de zweep deed gevoelen, waarop Gorilla hem toevoegde: ‘V.. E.....^{32, 7}, sla je Godverdomme je luizen!’ Schaamrood zag de edelman voor zich en waagde het niet meer zijn paard een aanmaning tot kalmte te geven.

(49) Tegenover zijne ministers gedroeg hij zich even ploertig.

(50) Aanvankelijk had hij ministers, die ten minste iets beduidden, maar wegens hunnen³³ ernst stak hij den draak met hen onder zijne hofrekels. (51) Een zijner eerste ministers wilde hij zelfs te lijf, zoodat deze zich in staat van tegenweer moest stellen. (52) Een ander minister kwam hem in plechtige audiëntie het bericht brengen dat zijn ambtgenoot voor k.l.n.en^{34, 8} was overleden. ‘Zoo,’ werd hem toegevoegd, ‘is die schoelie³⁵ eindelijk kapot!’ De minister dorst niet meer te zeggen dan dat het hem leed deed dat de vorst zich op deze wijze uitliet over een man die zoo lange jaren naar zijn³⁶ beste weten het/¹⁶ vaderland had gediend en dien hij als premier aan Zijne Majesteit tot die hooge waardigheid had voorgedragen. (53) Het zal zeker wel niemand verwonderen dat Gorilla ten laatste geen andere ministers en raadslieden kon krijgen dan beginsellooze schurken en ellendige hofploerten.

(54) Behalve aan Bacchus was zijn dierbaar Gorillaleven voor de andere helft aan de dienst van Venus gewijd. (55) Vooral in het buitenland zwijnde hij zo liederlijk (56) dat zelfs de meeste vorsten van Europa vermeden Gorilla op hunne reizen te ontmoeten. En dat wil wat

*

³²C: V.... E....

³³B: hun

³⁴B, C, D, E, F, H: een zijner ambtgenooten.

³⁵B: schoelje

³⁶B: om.

7 Jhr Mr F.J.J. van Eysinga (1818-1901)? O.m. lid (voorzitter) der 1e Kamer (1850-1888), kamerheer des Konings i.b.d. en Thorbeckiaan.

8 Mr. P.P. van Bosse (lib.) was van 3 november 1877 tot zijn dood op 21 februari 1879 Minister van Koloniën in het liberale kabinet Kappeyne van de Coppello (3 november 1877 - 11 juni/20 aug. 1879).

* zeggen, want die heeren hebben al zeer weinig recht den neus op te trekken over anderen. Maar toch deden ze het nog over hun neef Gorilla, en terecht.

(57) Te L.....^{37,9}, waggelde hij smoordronken over straat en liep gevaar door de glasruit van een bazar te rollen. (58) Te V.¹⁰ deed hij op klaarlichten dag de vuilste sletten komen in het logement waar hij zijn intrek had genomen, terwijl (59) hij de villa A. geheel bevolkte met veile deernen. (60) Te C.¹¹ in het hotel R. vertoonde hij zich naakt als een zwijn in den tuin, terwijl dames voorbij kwamen. Een Amerikaan, die met zijn vrouw en dochters in dezelfde plaats gelogeed was, dreigde hem voor zijn raap te blazen als hij zich niet behoorlijk kleeedde, en klaagde hem aan bij de politie wegens ‘aanslag tegen de zeden.’ Gorilla werd daarop gedagvaard, maar antwoordde dat hij ‘onschendbaar’ was en heesch ten teeken daarvan boven zijn logement de vlag van zijn land, die met roem gewapperd had op alle zeeën en nu moest dienen tot bescherming van de bestialiteiten van dezen mandril.

(61) In diezelfde plaats noodigde hij dr. M., een zeer achtenswaardig geneesheer als gast aan zijn tafel. Onze eskulaap verscheen, deftig in zwarten rok en witte das. De vorstelijke gastheer was gedoken in een vuil wijd³⁸ lakensch vest en begon recht vorstelijk met deze taal:¹⁷

‘Jullie, doktoren, hebt toch een lekker baantje! Je komt bij alle vrouwen en kunt overal je vingers in steken’

De geneesheer antwoordde, dat hij niet gekomen was om smeerlapperij te hooren, nam zijn hoed en vertrok.

(62) Onze vorst heette ook een beschermer van ‘de schoone kunsten’ Op zekeren dag zag hij in een bazar schilderwerk op porselein.

- ‘Wie heeft dat gemaakt?
- Mejuffrouw R.....d.’

* ³⁷C: L....

³⁸B: om.

9 Luzern? Lausanne?

10 Vevey?

11 Clarens (bij Montreux).

*

De kunstenaress werd ontboden. Hare oogen en ander natuurschoon wekten den ‘kunstzin’ van onzen Mecaenas,³⁹ die haren vader deed komen en hem aanbood, zich te belasten met de zorg voor hare verdere⁴⁰ ontwikkeling. De papa was een man, rijker aan talent dan aan geld, en deed de eerste ogenblikken denken aan het versje van Béranger:¹²

Ah, monsieur le Sénateur
 Quel honneur! quel honneur!

Maar eenigszins bekend met het begrip, door den vorst gekoesterd omtrent kunst en schoonheid, waagde hij het te vragen wat het lot zijner dochter zoude zijn na voltooiing van hare artistieke⁴¹ opvoeding.

- ‘Wel, ik zal haar verbinden aan den schouwburg van mijn hofstad.’

Papa maakte bezwaar, waarop Gorilla heel zijn vuile ziel blootlegde in de opmerking: ‘Wel, als ik voor haar betaald heb, zal ik toch wel met haar kunnen doen wat ik wil.’

De Mecaenas⁴² bleef nuchter van zijn boutje.

(63) Zijn stierenwaard deed hem gelijken op den God Apis (64) en hij wilde dan ook als andere goden bediend worden door nimfen, want hij was ‘zeer vernikkerd’ (om een officieele uitdrukking van den gouverneur-generaal Ryklof⁴³ van Goens te bezigen) op maagdelijnen. Hij deed dus nimfen opsporen en uitkiezen. (65) Mevrouw P.....d,⁴⁴ te C.,^{13/18} zag daarin eene toekomst voor hare dochter. Zij had gehoord

*

³⁹B: Mecaenes

⁴⁰B: *om*.

⁴¹B: aristieke

⁴²B: Mecaenes

⁴³B: Rijklof

⁴⁴C: P....d

12 Pierre-Jean Béranger, 1780-1857, Frans dichter.

13 Clarens (bij Montreux).

* dat de vorst behoorde tot een kerksch, bijbelsch, theologizeerend volk. Zij verbeeldde zich dus dat hare dochter hem zou moeten voorlezen uit de bergrede: ‘Zalig zijn de reinen van harte, want zij zullen god zien,’ of uit Paulus' Brieven over de toovermacht van Christus' kruis. Maar het gold hier een ander kruis. De nimf moest den afgeleefden god telkens na zijn bad in zijn kruis kittelen om zijn bijna uitgebluschten mandril-aard weder te doen ontvonken. Moeder P....d,⁴⁵ bijtijds ingelicht, zag van het ‘goddelijk’ eerbetoon af. Maar zij rilde van afgrijzen bij de gedachte aan de belediging, waaraan haar onbedorven, met zorg en liefde opgevoed kind had blootgestaan. Zij, eene christelijke en republikeinsche vrouw, en anderen voelden afkeer opwellen van de bloem eener natie, die hulde bewees aan zulk een ondie; van predikanten die God elken Zondag smeekten om het behoud van zijn kostelijk leven, van officieren of ‘mannen van eer’, die zich vrijwillig verlaagden tot adjudanten bij zulk een ‘vuilbuik’; van rechters, die, in naam van dezen straffeloozen moordenaar, onschuldige medeburgers veroordeelden tot gevangenis; van dichters, verrotte volksvertegenwoordigers en hoogepriesters der openbare meening, die hun wierookkelken aan stukken sloegen op den rooden neus van dat zwijn.

(66) In zijn eigen land hield hij even beestachtig huis. (67) Op zijn 46ste jaar deed hij een reis door het zuiden van zijn rijk, waarvan wij boven reeds spraken. Er woonde toen in het gehucht A. een beeldschone boerendochter, de eenige steun van bejaarde lieden. Koning Gorilla zag die dochter aan het hek staan, gebod zijn koetsier stil te houden en begaf zich in de woning van den boer. Hij wist te bewerken dat de dochter hem de veestal zou laten zien. Daar gekomen zwichtte/¹⁹ het onnoozele kind voor zijn schoone beloften en bedreigingen, hij onteerde haar en op den bepaalden tijd verscheen de vrucht van Koning Gorilla's ‘liefde’ tot het volk!

(68) Zijn kunstliefde waarvan hij in het buitenland reeds zulke schitterende bewijzen had gegeven, liet zich ook hier niet onbetuigd.

(69) Eens liep onze Mecaenas te wandelen toen plotseling zijn bekende lust bovenkwam in ‘de studie naar het naakt model’. Een boerenmeid uit A....¹⁴ kwam langs de weg gewandeld en kreeg bevel zich

* ⁴⁵C: P....d
14 Arnhem?

* naakt uit te kleeden. Toen ze hieraan niet gereedelijk voldeed, gaf de adjudant haar te verstaan, dat de vorst haar geld zou geven en mooie kleeren. Hierdoor overgehaald ging ze ertoe over. Nadat de vorst zijn ‘studie’ had voltooid, werden hare kleeren baldadig in het water geworpen en liet men haar naakt op den weg staan. 's Avonds kreeg ze geld en kleeren.

(70) Soms organiseerde hij om aan zijn bestialiteit bot te vieren ‘volksfeesten’ waarover de bladen dan uitweidden als bewijzen van 's vorsten liefde voor het volk. Vorstelijke ‘liefde’ - bij vorsten gelijkbeteekenend⁴⁶ met dierlijke wellust - was er dan ook bij in het spel, dat bestond in het mastklimmen door boerenmeiden van het gehucht U..... Ten aanschouwe van zijn beminde volk was de vorst dan zoo minzaam en nederbuigend die meiden wat men noemt ‘een gatje’ te geven, om ze dan, vlak onder den paal staande, na te staren in den mast, met halfdronken uitpuilende oogen, stralende van ‘liefde’ opgewekt door het sans-culottisme (broekloozigheid) dezer boeredeernen. Wat kan men meer verlangen dan een vorst die zooveel liefde betoonde zelfs voor sans-culottes!

(71) In die omgeving was deze stier recht op zijne plaats. Het speelgoed moest voor den woesteling niet al te²⁰ teer zijn. Toen hij indertijd zijn ‘warm vleesch’ nog betrok uit de G..d..sche stad A.....¹⁵ werd hem van⁴⁷ daar eens aangevoerd een zeer jeugdige Française. Dit speelgoed bleek te fijn te zijn midden in den nacht werd het arme kind kermende zijn paleis uitgedragen, klagende: ‘ce n'est pas⁴⁸ un homme, c'est un taureau’ (dat is geen man, dat is een stier)!

(72) Na den dood zijner eerste vrouw en misschien reeds gedurende haar leven, hield hij het met een operazangeres Madelle⁴⁹ A.....⁵⁰,¹⁶ die hij tot gravin wilde verheffen om een morganatisch huwelijk met

* ⁴⁶B: gelijkbeteekend

⁴⁷B: om.

⁴⁸B: pa

⁴⁹B: Mad.

⁵⁰B: A.....

15 Geldersche stad Arnhem

16 Mademoiselle Emilie Ambre.

* haar te sluiten. Zijn oom en anderen werkten hem daarin echter tegen, waarop het huwelijk met die operazangeres slepende bleef en geheel afsprong, (73) toen Gorilla zin kreeg in een ander boutje, een jeugdige prinses⁵¹ uit een klein stamhuis. De grijze Gorilla huwde haar dan ook, hoewel zij reeds vroeger kennismaking had aangeknoopt met Gorilla's oudsten zoon, tengevolge waarvan een breuk ontstond tusschen Gorilla en dien zoon. Dit nam echter niet weg dat de jonge stiefmoeder nog geruimen tijd lang liever gediend was van den zoon dan van papa, waaraan evenwel een eind kwam toen zoonlief in een ander land kwam te sterven, naar men zegt, afgemaakt door iemand met wiens vrouw hij in overspel was bevonden.

(74) Gorilla beschouwde die tweede vrouw, wat hij trouwens alle vrouwen deed, als niet veel meer dan een bijzit, en ontzag zich dan ook niet haar herhaaldelijk zijn wantrouwen te kennen te geven op een wijze, die hem zelf het meest compromitteerde, gelijk eens bleek toen (75) haar in zijn bijzijn en in tegenwoordigheid van vele anderen een telegram werd overhandigd. Zij brak dien⁵² open en overhandigde hem⁵³ ter lezing aan haren vorstelijken gemaal, die haar daarop in aller tegenwoordigheid recht vorstelijk antwoordde: ‘Nou ja, je belazert me toch niet!’²¹

(76) Als men in aanmerking neemt hoe Gorilla blijkens het bovenstaande zijne vrouwen en zijn hooggeplaatste bedienden behandelde behoeft men niet te vragen wat de zoogenaamd lageren hadden uit te staan, en de werklieden waarmede hij nu en dan in aanraking kwam. Ontelbaar zijn de gruweldaden jegens dezen bedreven.

(77) Zoo hield hij er twee hofjagers op na, die op zijn koets moesten staan. Een dier jagers kreeg bevel dat hij zich gereed moest houden want dat Gorilla wilde uitrijden. De man verschijnt gekleed en gereed, doch nauwelijks ziet Gorilla hem of hij begint uit te varen en voegt hem toe: ‘Ik wil, Godverdomme, zoo'n leelijkert niet hebben,

* ⁵¹B, D: princes

⁵²B: het

⁵³B: het

* laat den anderen⁵⁴ komen!’

(78) Een andermaal was hij nijdig over het lange uitblijven van een kist met tuig uit Engeland voor de paarden van zijn dochter en verhaalde zijn gram op een ongelukkigen ordonnans, die hem niet begreep omdat Gorilla zelf tegen de regelen der hofétiquette had gehandeld. Eerst bulderde hij hem toe: ‘ik ontnem je Godverdomme het medaillegeld (de ordonnans had namelijk een paar medailles waaraan een toelage was verbonden). Toen de ordonnans hem daarop eenige nadere inlichting wilde geven, brulde Gorilla: ‘Hou je bek, Godverdomme, 14 dagen inhouding van je traktement.’ De ordonnans ging verslagen heen.

(79) Soms hield hij op zijn manier ook harddraverijen, waaraan hij echter zelf niet meedeed. Hij bleef kalm op zijn paleis en liet een zijner bedienden opstijgen. Deze kreeg dan in last in een onmogelijk korten tijd naar een zekere plaats te rijden en van daar een bewijs mede te brengen dat hij er werkelijk geweest was. Met het horloge in de hand stond Gorilla hem af te wachten en wee hem die over den tijd kwam!²²

(80) Eens kwam hij te A.....¹⁷ aan om zich naar L.⁵⁵,¹⁸ te begeven en eischte dat de koetsier in een ondoenlijk korten tijd hem daarheen zou brengen. De koetsier beweerde dat het onmogelijke werd gevorderd daar de paarden er onder zouden bezwijken. ‘Dan rijd je ze Godverdomme maar kapot’! luidde het bevel van Gorilla. De koetsier kwam tengevolge van het vallen van een der paarden 10 minuten te laat te L.⁵⁶ en werd daarom onmiddellijk voor een maand geschorst. En gold al die haast nu een staatsbelang? Och neen, eenvoudig een afspraak met een boeremeid⁵⁷ te L. woonachtig, waarmede Gorilla den nacht wilde doorbrengen en die hij op een bepaalden tijd afgesproken had. Voor overspel moest dus een huisvader in zijn loon gekort en moesten de paarden doodgereden worden!

* ⁵⁴B: andere

⁵⁵C: L....

⁵⁶C: L....

⁵⁷B: boerenmeid

17 Arnhem.

18 Loo.

(81) Maar bij zulk ergerlijk plagen en tarten bleef het nog niet eens. Hij maakte zich ten aanzien van zijn personeel schuldig aan mishandeling (82) zoo gruwelijk dat Nero gemakkelijk zou een lesje bij hem kunnen nemen. (83) Eens toen hij op zijn paleis te S....¹⁹ gelogeed was gedroeg hij zich als een echte Rus: hij schopte en trapte de arbeiders.

(84) In een zijner andere paleizen had hij een nieuwe badkamer laten inrichten, die hij op zekeren morgen met een paar adjudanten kwam bezichtigen. Een lakei, zijn koninklijken meester op dat uur in dat vertrek niet verwachende, opende zonder erg de deur om eenige werkzaamheden te verrichten. Verschrikt den vorst daar te zien en te 'storen' trekt hij snel de deur weer dicht en wil zich verwijderen. 'Hier, ... Godverdomme hier!' klonk het uit den vorstelijken mond des koninklijken meesters. De man gehoorzaamde. De koninklijke meester beval dat de bediende geheel gekleed in de badkuip zou gaan liggen. De man gehoorzaamde. De koninklijke meester zette allebei de kranen open. De man uit 'het geliefde volk' bleef liggen/²³ totdat het water hem aan de lippen kwam. Toen wilde hij zich oprichten omdat hij anders stikken zou ... doch 'de man van de wereld' het vorstelijk zwijn, de koninklijke verdoemeling, gaf den slaaf met zijn lompen stierenpoot een trap op de buik zoodat hij bewusteloos ineenzonk. Maandenlang bleef hij onder dokters handen en nooit is hij geheel genezen.

(85) Een anderen lakei verbood hij in zijn nabijheid te komen tot straf omdat hij een schildwacht had gewaarschuwd dat de vorst aankwam. Eenigen tijd daarna zag hij dien lakei in zijn paleis, waggelde naar hem toe en gaf hem vloekende met de woorden 'ben je daar weer schoft!' een trap dat de man er bij neerviel. Had een generaal, die in de nabijheid stond, den vorstelijken ellendeling niet opgevangen, dan was hijzelf ook tegen den grond geslagen. Toen de man het waagde nog eens om te kijken naar zijn 'weldoener', kwam deze opnieuw vloekende op hem los, met de woorden: 'Wat durf je nog om te kijken!' (86) Een derde lakei werd op even ergerlijke wijze door den vorst mishandeld, zoo ergerlijk dat de ongelukkige van schrik (van opgekropte woede misschien) het spraakvermogen verloor om het naar de verklaring van den geneesheer wellicht nimmer terug te krijgen.

19 Soest.

*

(87) Het vorstelijk zwijn geneerde zich nooit en was buitengewoon zindelijk. Op zekeren morgen waterde de overlaat in een spons en wierp die daarna een kamerdienaar in het gezicht! De man had niet den moed hem een dolk in het hart te stooten. Dat zou men ook 'Koningsmoord'⁵⁸ genoemd hebben, in plaats van afmaking van een dollen hond.

(88) Wellust en wreedheid gaan gewoonlijk hand aan hand en zoo schraapte ook Gorilla miljoenen guldens/²⁴ bijeen zonder hart voor zijne arme onderdanen die dit alles met hun zweet en bloed moesten betalen. (89) Wel had hij zorg voor zijne paarden en de berooide schatkist moest de stallen betalen, die op een paleis geleken.

(90) Voor dezen afschuwelijken Gorilla bogen ministers, volksvertegenwoordigers, generaals, admiraals, rechters, predikanten en al wat zich 'hoog' waande in den staat. Zij hadden altijd den mond vol van geliefd stamhuis geëerbiedigd hoofd, ja noemden Gorilla zelfs een modelvorst, alleen omdat het een *gekroonde*⁵⁹ Gorilla was en wijl zij gevoelden hem als hoofd te moeten huldigen hunner bende, die het aanlegde op de verblinding, de onderdrukking en de uitzuiging des volks.

(91) Alleen het *werkvolk* durfde zijn afkeer toonen. Walgende van zooveel gemeenheid en zijn slavenjuk moede, gaf het luide zijn ontevredenheid te kennen en kwam in verzet. Wel werden velen hunner gruwelijk vervolgd, (92) wel werden edele mannen, die hen voorgingen⁶⁰ in den strijd, gelasterd, gekerkerd en mishandeld, maar het volk hield moedig vol, ja streed te feller naarmate de tegenstand heviger werd, totdat het eindelijk de palm der overwinning wegdroeg die weggelegd is voor alle dapperen en braven die strijden voor het Rijk van

Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap!

*

⁵⁸B: koningsmoord

⁵⁹B: *gekroonden*

⁶⁰B: voorginnen

Concordantie FB-HD-KG

Een nummer tussen () bij HD geeft aan dat in het betreffende onderdeel verwezen wordt naar de passage bij FB II.

KG	FB	HD	korte inhoud van passage
1	1, 3	(1)	persoon; geslacht
2			kar.schets: drankzucht, sexuele driften
3			dronkenschap te 's-H.
4			amoureuze affaire te D.
5			schulden, verbanning, juwelen moeder verkocht
6			terugkeer, vadermoord
7			troonsbestijging, roddel
8			moord op Hannes van R., minnaar van zijn tante
9	2	(2)	drankzucht, ploert
10	4	(3)	vloekzucht, belediging van generaals
11	5	(3)	belediging van admiraals
12		6	belediging van gezant
13			kar.schets: oppervlakkige militaire belangstelling
14	21	(5)	ontwerpen van schouderweren (epauletten)

15		4	leger anecdote: manoeuvres te M.
16			leger anecdote: de keuken te M.
17			leger anecdote: de generaal M.. L... te M.
18			dronken bij watersnood
19	14		kar. schets: dronken bij officiële ontvangsten
20			dronken bij officiëel bezoek

21	14	(12)	beneveld bij officiële ontvangsten
22		12	krachttaal in toespraken
23		13	staaltje van dronken krachttaal
24			dronken met oorlogsverklaring op zak
25			verachting voor zijn volk
26	22		poging tot verkoop Luxemburg
27		6	futiliteiten: uniformen; livrei der lakeien
28		8	futiliteiten: menusamenstelling
29			futiliteiten en grofheid: parkgebouwtje
30			kar. schets: botheid in omgang
31	7	(14)	belediging van Sophie
32	8		Sophie bedrogen, en haar reactie
33	9		dezelfde maitresse als zijn zoon
34	10		verkwanseling van erfstuk aan maitresse
35			kar. schets: wantrouwen jegens anderen
36	13		wantrouwen jegens adjudant inz. Sophie

37			Sophie uitgescholden in het openbaar
38	7	(14)	Sophie beledigd in het openbaar
39	19, 37		Sophie mishandeld
40	20		gouverneur van zoon mishandeld
41			kar. schets: agressie tegen iedereen
42	11		agressie tegen hoogleraren te Leiden
43	12	(9)	agressie tegen kamerheer

44		10	belediging van en agressie tegen adjutant
45			kar. schets: hondse bejegening hofdames Emma
46			affaire balkon Soestdijk
47			kar. schets: te walgelijk voor omgeving
48			belediging van edelman
49			kar. schets: hondse bejegening ministers
50	15		minachting van serieuze ministers
51	17		aanval op minister-president
52		11	belediging van overleden minister van Koloniën
53	16		tenslotte alleen onbeduidende ministers
54			kar. schets: sexuele driften voorrang
55	23	(17)	vooral in buitenland uitspattend
56	18		door (geparenteerde) buitenlandse vorsten gemedan
57	24		openbare dronkenschap in L.
58	25		inhuisname van hoeren in V.
59	26		idem in villa A.
60	27		naakt-affaire te C.

61	28		diner-incident met arts te C.
62	31		1e dochter-incident te C.
63	40		kar. schets: sexuele driften
64	39		vergeleken met de stier-god Apis
65	41		2e dochter-incident te C.
66		17	ook in binnenland sexueel gedreven
67			verleiding boerendochter te A.
68			ook in binnenland 'kunstliefde'

69	18	verleiding boerendochter uit A.
70	19	mastklimmen te U.
71	20	mishandeling Franse prostituée uit A.
72		affaire Mlle Ambre
73		huwelijk met Emma, relatie met zoon
74	15	beledigende behandeling van Emma
75	16	wantrouwen jegens Emma
76	21	kar. schets: hondse bejegening ondergeschikten
77		hondse bejegening bedienden: de hofjager
78		hondse bejegening bedienden: de ordonnans
79	7	hondse bejegening bedienden: de harddraverijen
80		hondse bejegening bedienden: de grote haast
81		mishandeling van bedienden
82	22	vergelijking met Nero
83		mishandeling van arbeiders
84	23	mishandeling van bedienden: de badkamer

85		24	mishandeling van bedienden: het verbod overtreden
86		25	mishandeling van bedienden: stom geworden
87		26	hondse bejegening bedienden: de spons
88	32		geldzucht
89	33		de stallen voor zijn paarden
90	34	27	onderdanigheid van burgerij
91	35		afkeer door de arbeiders getoond

47

92	36	28	reactie tegen de voormannen der arbeiders
	26		uitvreterij in Zwitserland
	27		uitvreterij door adjutant in Zwitserland
	40		poging tot staatsgreep
		15	Emma niet zo verfijnd als Sophie